

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ У СТРУКТУРІ НАУКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теми місця та ролі християнської психології в сучасній науковій парадигмі психологічної наук. Дано визначення особистості в парадигмі християнської психології. Представлено значення віри в життєдіяльності особистості. Досліджено місце релігійності особистості в структурі життєдіяльності людини.

Ключові слова: християнська психологія, наукова парадигма, особистість, релігійність, віра, атеїзм, система координат.

Постановка проблеми. С кожним роком у світі все більше і більше виникає інтерес до такого напрямку психологічної науки, як християнська психологія. Про що свідчить зростання кількості прохристиянських професійних психологічних спільнот як у Європі, так і в Америці. Чим обумовлені дані запити суспільства?

Дослідження показують, що сучасного християнина не задовольняє секулярний підхід до його світоглядних позицій. Ілюзія толерантності в сучасному суспільстві позбавляє віруючу людину можливості бути собою, нав'язуючі гедонічні цінності.

То ж ідею виведення християнської психології із архівів історії та в'язниці нігілізму все більше і більше поділяють науковці різних країн світу, зокрема: Б.Братусь, Ф.Василюк, Л.Вороб'єва, П.Гусак, А. Лэнгле, А.Лоргус, В.Мей, М.Миколайчук, А.Пузирей, В.Розин, В. Слободчиков, В.Татенко, Т.Флоренская, В.Халанський, О.Яремко та ін.

Проте питання співіснування і співвідношення християнської та класичної психології залишається і надалі актуальним.

Об'єктом дослідження є: система наукової парадигми психологічних знань.

Предмет дослідження: роль та місце християнської психології в науковому сегменті психологічної науки.

Мета дослідження: полягає у визначенні місця та ролі християнської психологічної парадигми в системі наукової психології.

Основна частина. Якщо говорити про християнську психологію, то в своїх базових наукових парадигмах вона нічим не відрізняється від психології класичної і не протирічить жодному з представлених принципів в ній принципів: детермінізму, єдності психіки та діяльності, відображення, розвитку психіки, системно-структурного принципу. Тож постає питання: чому в сучасному світі з обережністю ставляться до християнської психології в контексті її науковості?

Проблема, в першу чергу, полягає скоріше за все в історичному досвіді класичної психології, що понад сто останніх років розвивалася переважно в матеріалістичному просторі і досліджувала матеріалістичні свідомі конструкції особистості та прояви діяльнісного виміру. Попри те, варто також нагадати, що витoki самої класичної психології лежать насправді в теологічних працях філософів та богословів, починаючи з Аристотеля та Сократа.

Проте, ми розуміємо, що позиція, «якщо не бачу, то не існує» є давно застарілою. Ми не бачимо матерії в чистому вигляді, але знаємо про її існування незалежно від нас та нашого знання про неї. Ми не бачимо енергії і далеко не всі види енергії можемо виміряти, але вона також існує незалежно від нас. Безперечно, по мірі розвитку техніки ми отримуємо нові відкриття і в галузі матерії і в галузі енергії.

Тож на даний момент ми можемо говорити про наявність двох підходів у розумінні психологічних знань, що базуються на двох різних системах координат: атеїстичній та релігійній. Атеїстична система координат відкидає наявність Творця у всіх його вимірах і намагається пояснити всі процеси психічного життя людини виключно з парадигми матеріалістичності. Безперечно, все що стосується матеріальних проявів життєдіяльності людини, тобто «все те що можна пощупати» атеїстично центрована психологія описує достатньо конструктивно. Проте всі зазначені конструктивності не відкидає і психологія релігійної системи координат.

То чому ж тоді виникає потреба у багатьох психологів говорити про християнську психологію?

Виходячи з християнської парадигми: Бог, як першоджерело всього сущого, існує незалежно від нас і нашого знання про нього. Він існує поза часом і поза простором і присутній в просторово-часовому континуумі свої енергіями.

Звісно, психологія не займається вивченням проявів Бога, його волею, діями тощо. Проте саме психологія вивчає людину у її діяльнісному та психічному, психологічному та духовному вимірі. Дефініції внутрішніх переживань людини є одним з головних предметів дослідження психологічної науки. Бо саме ці суб'єктивні переживання кожної особистості і впливають на результат її внутрішньої та зовнішньої діяльності. І саме християнська психологія базується на стрижньовій структурі взаємодії особистості із Творцем. Де під **особистістю** ми розуміємо, представника людського роду, з його внутрішнім потенціалом до розгортання психологічного культурного простору, який в процесі розгортання активізує його базові життєдіяльнісні потреби у спілкуванні, діяльності та творчості через духовність, та культурологічні підструктури, зокрема: психо-сексуальну, суспільно-соціальну, фахово-професійну і

спонукає її до пошуку власної ідентичності, самоактуалізації, смислу життя через рефлексивні переживання, самопізнання, саморегуляцію, вчинок як зовнішній, так і внутрішній, шляхом усвідомлення власної множинності у відображенні суб'єтно-об'єктної оточуючої дійсності через спілкування із сім'єю, родиною, іншими людьми, Абсолютом.

Хочеться навести слова одного клієнта-фізика: «Я займаюся фізикою-механікою і мені для пояснення процесів Бог не потрібен, тому я атеїст. Але для справедливості маю відзначити, що всі мої друзі-фізики, які займають проблемами мікро- чи макрокосмосу стали глибоко віруючими людьми».

Якщо виходити з позицій психологічної науки, що розвивалася протягом останніх півтори сотні років, то по-суті вона вивчала адаптативні властивості організму людської психіки до життєдіяльності в умовах матеріального світу і при цьому розглядала життя люди в якості α -народження та Ω -смерті, а психофізіологічні процеси – єдиними можливими процесами людського організму.

Натомість в християнській психології проміжок від народження до смерті є лише одним з етапів людського буття. Саме на цьому етапі формується та розвивається свідомість, то ж дослідження класичної психології в переважній більшості спрямовані на дослідження усвідомлених особистістю процесів. Хоча звісно за останні кілька десятків років все більший науковий інтерес складають несвідомі процеси особистості. Так пренатальна психологія досліджує процеси взаємодії дитини з оточуючою дійсністю ще в лоні матері, а деякі види танатотерапії прагнуть заглянути за ширму смерті. Проте всі ці спроби мають локальний характер.

Вже в минулому столітті «були поставлені метафізичні питання про смисл, свободу волю і самореалізацію, і до релігійного досвіду знову звернули увагу як до серйозної складової людського буття (наприклад, як до переживання вершини або як до верхніх рівнів в знаменитій піраміді мотивації Маслоу). Так К. Г. Юнг, на початку співробітник

3.Фройда, але який пізніше розробив свою власну концепцію глибинної психології і навмисно повернув релігійний досвід у центр психології, як релігійну суміш усіх світових і природних релігій.» [1; с. 4]

«Християнська психологія розуміє особисту свободу як можливість любити, можливість перейти межі свого власного буття і належати ІНШОМУ.» [1; с.7], - зазначає В.Мей в своїй статті «Світ психології і християнська віра».

Проте, належність цьому іншому, в першу чергу, преломляється через трійчність самого Творця, через фактор його досконалості. Традиція у християнстві засвідчена у роботах Псевдо-Діонісія Аргіопагіта, Рішара Сен-Вікторського, Бонавентури та іншими, розуміє досконалість як благо, що все наповнює собою, а не замикається в собі, благо є розповсюджувачем себе.

При цьому чітко постає розуміння людини як образу цього блага. Людина не може замикатися в собі, а повинна наповнювати собою світ, і розповсюджувати себе у цьому світі. Але для особистості постає важливість суб'єктивного образу блага. Коли особистість відірвана від першоджерела блага, вона втрачає внутрішню подібність цьому благу, бо образ як потенція закладена у особистості про сутність блага не залежно від знання і віри у Бога, ця сутність є об'єктивною реальністю. Проте подоба передбачає обов'язкову суб'єктивність і саме ця суб'єктивність дає особистісні образи людині про благо. Відповідно до цих суб'єктивних образів особа розповсюджує у світ ту модель, яка відбиває її власне «предстояння» на осі благодаті, де максимальна конструктивність спрямована на уподібнення Божественної благодаті, а деструктивність задається вектором віддалення від Божественного уподібнення. [2; с. 154]

В східній християнській традиції через передання «отців церкви» представлено базове розуміння мудрості як споглядання дійсності «серцем». Сучасне матеріалістичне середовище протягом останні два століття диктує умови

розумового пізнання світу, де саме розумовий конструкт виступає в якості базового інструментарію дослідження дійсності. Проте, як показує практика, навіть цей інструментарій може працювати лише на «канві віри». Так, наприклад, науковець для досліджень використовує гіпотезу, яка є нічим іншим як формою його віри. Будь-яка особа виходить з базових засад віри, що те, що вона бачить, чує, відчуває є реальним відображенням дійсності.

Проте ми знаємо, що особа, яка перебуває в зміненому стані свідомості, ілюзорний світ переживає як дійсність. Яскравий приклад цьому в крайній формі є галюцинації при шизофренії. Часто-густо психологія, опираючись виключно на психіатричні парадигми розуміння змінених станів свідомості, будь-який вихід за межі свідомого контролю за дійсністю визначає як деструкцію чи патологію. Натомість християнська психологія цілком поділяючи позицію класичної психології про наявність хворобливих переживань, змінених станів свідомості особистості під впливом зовнішньої чи внутрішньої сугестії, визнає та досліджує містичний досвід особистості, що має екзистенційно-трансцендентну основу.

І знову ж таки, визначальним в будь-яких дослідженнях є система координат дослідника. При атеїстичній системі координат, дослідник завжди буде опиратися виключно на матеріалістичні моделі буття. Натомість професійний дослідник з релігійною системою координат в своїх дослідженнях залишає місце для Божого провидіння. Науковці першої категорії нерідко оперують поняттям «випадковість», натомість науковці другої категорії стоять на позиціях «закономірностей», тобто: будь-яка випадковість є результатом закономірності. Саме друга світоглядна позиція як найкраще підтверджується теорією систем: що при зміні одного елементу системи міняється ціла система. Тобто будь-яка випадковість в житті особистості є результатом зміни її особистісної системи, що відбулася

внаслідок дочасних змін її елементів під впливом внутрішніх чи зовнішніх факторів.

Християнська психологія базується на розумінні фактору первинності релігійності особистості в широкому значенні даного слова. Проте навіть дослідження в атеїстичній системі координат свідчать про те, що релігійні почуття особистості є вродженою якістю, і що «віруючі краще пристосовані до життя і, відповідно, частіше передають свої гени нащадкам». На думку дослідників, «загальні вірування допомагали нашим предкам жити згуртованими групами, разом полювати, збирати плоди і дбати про дітей і тим підвищували їх конкурентоспроможність», - повідомляє ціла низка інтернет-видань з посиланням на журнал The New Scientist [3].

Проте релігійність як така, обумовлена базовою потребою особистості в екзистенційному пізнанні. Саме це пізнання не обмежується розумовою взаємодією із дійсністю, а передбачає глибинне сутнісне прийняття дійсності, що черпає свої витoki у базовій релігійності особистості.

Релігійність особистості існує як в якості центрального, стрижневого фактору особистісного буття людини, так і в якості локальних релігійних проявів. У першому випадку ми маємо справу з тим видом релігійності, що є джерелом гармонізації особистості і проявляється в прагненні «предстояння перед Творцем». Переживання подібних почуттів сприяють розвитку всього духовно-культурного простору людини. В зазначеному випадку мова йде про дифузійну релігійність, тобто таку, що проникає у всі сфери буття особистості. Натомість другий вид релігійності є лише проявом традиційного компоненту культурного буття людини і має хаотичний характер проявів, де вибір духовних реалій індивіда обмежується лише другорядними життєвими проблемами. Саме другий вид релігійності найчастіше стає об'єктом дослідження психології атеїстичної системи координат.

"Духовність людини є вершителем її розвитку. Вона відображає ті якості особистості, які характеризують її не тільки як мислячий, усвідомлюючий себе і свої вчинки суб'єкт, але і як володіючий індивідуальними особливостями, ціннісним світом, своїми установками специфічними баченнями навколишнього буття та свого місця і способу життя в ньому. Духовність особистості не виникає сама по собі та не існує поза буттям. Вона органічно вплетена в тканину всіх видів суспільної діяльності," зазначає доктор філософії В.Ф.Баранівський [4; с.21]. Подібне гармонійне існування не тільки забезпечує повноту зовнішньо-соціальних реалізацій будь-якої особистості, але й формує у неї розвиток своєрідної внутрішньої стабільності. За умов відсутності цілеспрямованого розвитку духовності у людини, в неї спостерігається не тільки зменшення всього духовного прошарку, але й утворення певного вакуум-духовного простору. Релігійність, як така, є нічим іншим, як актом та проблемою вибору особистості власних духовних реалій.

Стрижнево-дифузійна релігійність має два різновиди, що відрізняються між собою за особливостями релігійних переживань та релігійних станів особистості. Святий Августин визначав їх як "віра правдива" та "віра неправдива" [5]. У першому випадку джерелом християнської релігійності виступає любов до Абсолюту, у другому страх перед ним. Формування першого різновиду релігійності відбувається за рахунок розкриття власного творчого потенціалу особистості, другого за рахунок домінантної активізації її регулятивно-вольової сфери.

Серед провідних психологів світу проблемами релігійності займалися К.Г.Юнг (теорія про архетипи), В.Франкл (теорія про неусвідомлену релігійність та духовність), Е.Фромм (теорія щодо потреби людини в трансцендентності, тобто потреби в перевищенні тваринної природи у власному Я особистості), Ф. Грофф (трансперсональна психологія) тощо.

Проте особливої глибини релігійний розвиток набуває за умов інтенсивного самопізнання особистості. Даний процес стає джерелом і засобом усвідомлення особистістю не тільки багатства власної людської психіки, набутого в наслідок активізації інтелектуальної та пізнавальної діяльності, але й відкриттям нової реальності, що ніби дозволяє “доторкнутися” людині до ранне невідомих власній свідомості та уяві переживань.

Саме цю взаємодію з новими екзистенційними реаліями особистості і досліджує християнська психологія.

Сама релігійність, як така, не є сталою складовою людського буття. Вона будучи базовою структурою особистості, продовжує формуватися та змінюватися у відповідності до інтелектуального, емоційного, волевого та регулятивного розвитку особистості. Проте найвагомим у даному розвитку є духовний розвиток людини.

Оскільки спілкування особистості з Богом має потрійну природу, що проявляється у взаємодії трьох систем “Я-суб’єкта Суб’єкт”, “Суб’єктСуб’єкт”, “Суб’єктОб’єкт”, то сама Надприродна дійсність з позиції психологічної обмеженості поєднує в собі якості власного внутрішнього Я людини, неповторність особистісної іпостасі іншого суб’єкта та трансцендентність об’єкта.

Молитва, релігійна практика, роздуми над Біблійними та душпастирськими вченнями активно впливають на формування релігійного досвіду особистості. Даний досвід набуває розвитку за рахунок релігійних переживань (внутрішніх релігійних вчинків) людини та виступає в якості стартового майданчика для подальшого духовного пошуку особового та між особового спілкування індивіда з Богом та іншими людьми. Найвищого прояву релігійний досвід набуває у містичному досвіді.

Процес формування та розвитку релігійності у будь-якої особистості є дуже складним, багатограним та багатофакторним. Він залежить від історичних, релігійних,

традиційних, соціальних передумов та особистісних властивостей, станів та досвіду людини. То ж до завдань християнської психології в першу чергу належать дослідження умов, проявів, розвитку релігійності особистості (в широку контексті даного слова) на засадах вродженості базових християнських цінностей, що визначаються категоріальним розуміння любові, як всеохоплюючого блага та відображення Божественного буття.

«Християнська психологія не є чимось завершеним і ніколи не буде чимось завершеним, але вона є більш процесом і результатами шляху, який виникає, коли ми як психологи охоплені християнською вірою починаємо слідувати щойно окресленим шляхом», [1, с. 9] - цілком слушно стверджує німецький психолог В.Мей.

Література:

1. Мей В. «Світ психології і християнська віра». – Вісник КІБіТ, №3(19), 2012. – с. 3–9.
2. Гридковець Л.М. Соціальна модель богоподібності особистості у християнській парадигмі// Наукові студії із соціальної та політичної психології. - №26 (29). – К., 2011.– с.153 –160
3. Релігійність – це вроджене: ваш мозок творить Бога// http://aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=1243
4. Баранівський В.Ф. Соціальний механізм розвитку духовності особистості. Автореферат на здобуття наукового ступеню доктора філософських наук. 09.00.03. – К., 1996. 42 с.
5. Святий Августин. Сповідь. К.: Основи, 1999. – 307 с.

Аннотація. Стаття посвячена дослідженню теми места та ролі християнської психології в сучасній науковій парадигмі психологічної науки. Дано визначення особистості в парадигмі християнської психології.

Представлено значение веры в жизнедеятельности личности. Исследована роль религиозности личности в структуре ее жизнедеятельности.

Ключевые слова: христианская психология, научная парадигма, личность, религиозность, вера, атеизм, система координат.

Summary. The article investigates the role of the Christian themes of psychology in the modern scientific paradigm of psychological science. The definition of personality in the paradigm of Christian psychology. Presented by the value of faith in the life of the individual. The role of religious identity in the structure of her life.

Keywords: Christian psychology, scientific paradigm, identity, religion, belief, atheism, the coordinate system.